

Rane hrvatske dječje enciklopedije

Ratešić, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:914463>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

**ANA RATEŠIĆ
DIPLOMSKI RAD**

**RANE HRVATSKE DJEČJE
ENCIKLOPEDIJE**

Petrinja, rujan 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE
(Petrinja)

PREDMET: DJEČJA KNJIŽEVNOST

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Ana Ratešić

TEMA DIPLOMSKOG RADA: Rane hrvatske dječje enciklopedije

MENTOR: prof. dr. sc. Berislav Majhut

SUMENTOR: doc. dr. sc. Sanja Lovrić Kralj

Petrinja, rujan 2017.

SADRŽAJ

SAŽETAK	3
SUMMARY	4
1. UVOD	5
2. O ENCIKLOPEDIJAMA.....	6
2.1. Odlike enciklopedija	8
3. RANE HRVATSKE DJEČJE ENCIKLOPEDIJE	8
3. 1. Knjiga za tebe.....	8
3. 2. Svjetska čudesa; slikovnica i čitanka za mladež i puk.....	9
3. 3. Znanje i radost; enciklopedijski zbornik	11
3. 4. Svijet oko nas; enciklopedija za djecu i omladinu	12
4. SADRŽAJNA ANALIZA ČETIRIJU RANIH HRVATSKIH DJEČJIH ENCIKLOPEDIJA	14
4.1. Knjiga za tebe.....	14
4.2. Svjetska čudesa	16
4.3. Znanje i radost.....	17
4.4. Svijet oko nas	19
5. OMJER ILUSTRACIJE I TEKSTA	21
6. ILUSTRACIJE.....	22
7. KNJIŽEVNOST U RANIM HRVATSKIM DJEČJIM ENCIKLOPEDIJAMA... 29	
8. ANALIZA I USPOREDBA ODABRANIH ČLANAKA	30
9. ZAKLJUČAK	33
LITERATURA.....	35
POPIS SLIKA	38
POPIS GRAFIKONA	38
POPIS TABLICA	38
ŽIVOTOPIS	39
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI DIPLOMSKOG RADA	40
IZJAVA O JAVNOJ OBJAVI RADA.....	41

SAŽETAK

U radu su istražene i opisane četiri rane hrvatske dječje enciklopedije koje su izlazile u razdoblju od 1929. do 1962. godine, a o njima se u kontekstu dječje književnosti govori jako malo, ili gotovo ništa, iako su vrlo značajne. Dječje enciklopedije toga vremena objavljivane su s ciljem da zabave djecu i mlade prikazivajući im svijet koji ih okružuje, ali i da iz njih ponešto i nauče. Prikazano je tko je sudjelovao u njihovu stvaranju, objavljivao ih i s kojim ciljem. Istraživanjem su prikazane i objašnjene njihove sličnosti i različitosti koje su uvjetovane vremenom u kojem su objavljivane. Isto tako, prikazan je omjer slike i teksta u njihovim člancima te pripadnost članaka pojedinom znanstvenom ili umjetničkom području. Opisane su vrste ilustracija koje se pojavljuju u enciklopedijama te način na koji su djeci i mladima prikazivale napisano. *Knjiga za tebe*, koja izlazi 1930. godine, prva je hrvatska dječja enciklopedija i djelo je hrvatskih autora namijenjeno hrvatskoj djeci i mladeži. Godinu dana ranije, u Kraljevini Jugoslaviji, izlaze albumi sa sličicama *Svjetska čudesna*, koji se također, zbog raznolikosti sadržaja i likovne opremljenosti, smatraju enciklopedijom, ali su djelo stranih autora i nisu izravno namijenjeni hrvatskoj djeci i mladeži. U doba Nezavisne Države Hrvatske, odnosno od 1942. do 1944. godine, izašla su tri sveska enciklopedijskog zbornika *Znanje i radost* koji su bogato opremljeni litografijama u boji, bakrotiskom, te raznim crtežima i fotografijama. 1960. i 1962. godine objavljena su dva sveska enciklopedije za djecu i omladinu *Svijet oko nas* čiji je sadržaj ponajviše usredotočen na razvoj tehnike i nova svjetska dostignuća.

Ključne riječi: enciklopedije, dječje enciklopedije, dječja književnost

SUMMARY

This paper investigated and described four early Croatian children's encyclopedias which were published in the period from 1929 to 1962, and about which is spoken very little or almost nothing in the context of children's literature, although they are very significant. Children's encyclopaedias of that time have been released with the aim of having children and young people entertained by showing them the world around them, but also they were learning from them somewhat. It was shown who contributed to their creation, published them and with what purpose. The research has shown and explained their similarities and differences that are conditioned by the time they are published. Likewise, the proportion of images and text in their articles is shown and the affiliation of articles in a particular scientific or artistic area. The types of illustrations that appear in the encyclopaedias and the way children and young people have shown written are described. *Knjiga za tebe*, which dates back to 1930, is the first Croatian children's encyclopaedia and the work of Croatian authors intended for Croatian children and youth. A year earlier, in the Kingdom of Yugoslavia, albums with the pictures *Svjetska čudesna* are released, which, because of the variety of content and visual equipment, are considered encyclopedias but are work foreign authors and are not intended directly for Croatian children and youth. At the time of the Independent State of Croatia, or from 1942 to 1944, three volumes of the encyclopaedia's collection of *Znanje i radost* that are richly equipped with color, copper, and various drawings and photographs are published. In 1960 and 1962, two volumes of the encyclopedia for children and youth were published *Svijet oko nas*, whose content focuses more on the development of technology and new world achievements.

Key words: encyclopedias, children's encyclopedias, children's literature

1. UVOD

Diplomski rad pisan je na temu *Rane hrvatske dječje enciklopedije*, a istražene su i opisane enciklopedije koje su objavljivane u razdoblju od 1929. do 1962. godine kako bi zabavile djecu i mlade, ali im isto tako i predočile mnoge zanimljive i poučne teme iz različitih područja znanosti i umjetnosti.

Istraživanje je provedeno na četiri enciklopedije: *Knjiga za tebe*, *Svjetska čudesa*, *Znanje i radost* i *Svijet oko nas*.

S obzirom na to da su enciklopedije objavljivane u razmaku većem od 30 godina prikazane su njihove sličnosti i različitosti, koje su nesumnjivo povezane s društveno-političkim uvjetima u zemlji. Nadalje, istraženo je tko je sve sudjelovao u njihovu stvaranju, tko ih je izdavao, za koga i s kojim ciljem. Također, detaljno je proučen omjer ilustracije i teksta u člancima, pripadnost članaka pojedinom području te specifičnosti i vrsta ilustracija.

Kako bi se što preciznije moglo razvrstati članke prema njihovom sadržaju, tijekom sadržajne analize odabrano je četrnaest znanstvenih i umjetničkih područja. To su: antropologija, biologija, filozofija, fizika, geografija, glazba, kemija, književnost, likovna umjetnost, matematika, povijest, religija, sport i tehnika, a klasificirani su i podijeljeni prema *Pravilniku o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama* iz 2009. godine.¹

¹ Preuzeto s: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_09_118_2929.html (25.8.2017.)

2. O ENCIKLOPEDIJAMA

Enciklopedija (prema grč. *ἐγκύκλιος*: koji ide redom; opći + -pedija) je djelo u kojem se, abecednim ili kakvim drugim metodičkim slijedom, okupljaju i sustavno obrađuju činjenice i spoznaje o svim ljudskim znanjima (opća enciklopedija) ili pak sva građa jedne znanosti, umjetnosti, područja (strukovna enciklopedija ili posebna enciklopedija).²

Zlatnim razdobljem europske enciklopedistike nazvano je osamnaesto stoljeće, a najznačajnija djela tog vremena su Chambersova *Ciklopedija* i Zedlerov *Leksikon*.

Ephraim Chambers³ objavio je i posvetio engleskom kralju enciklopedijsko djelo u 2 sveska 1728. godine pod naslovom *Ciklopedija ili opći rječnik umjetnosti i znanosti*, koji sadržava objašnjenja naziva i opis stvari koje se njima označuju u nekoliko umjetnosti, kako slobodnih tako tehničkih, i nekoliko znanosti, kako ljudskih tako i božanskih, koja je poslužila kao osnova za najpoznatiju među europskim enciklopedijama, *Francusku enciklopediju*.

Francuska enciklopedija je djelo u čije je nastajanje uloženi zajednički rad većeg broja enciklopedijskih pisaca, a neki od njih ostali su po tome poznati pa ih se zato i naziva francuskim enciklopedistima. Najpoznatiji su: Jean-Jacques Rousseau, François Marie Arouet (Voltaire), Denis Diderot, Jean le Rond d'Alembert i Claude Adrien Helvétius.

Veliki sveobuhvatni opći leksikon svih znanosti i umjetnosti koje jesu do sada ljudski um i umješnost izumili i poboljšali Johanna Heinricha Zedlera izašao je u 64 sveska u razdoblju od 1732. do 1750. godine. U njegovu stvaranju sudjelovao je veći broj urednika i suradnika, a poznat je kao do tada najveća i najobuhvatnija enciklopedija, koja je po strukturi veliki enciklopedijski leksikon.

Prvom hrvatskom enciklopedijom smatra se *Hrvatska enciklopedija. Priručni rječnik sveobćega znanja* Ivana Zocha i Josipa Mencina koja je tiskana u dva sveska, od planiranih šest, 1887. i 1890. godine u Osijeku. Nakon toga, 10. veljače 1941.

² Preuzeto s: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=17879> (4.9.2017.)

³ Ephraim Chambers – (oko 1680.-1740.) engleski enciklopedist. Najpoznatiji je po svome djelu *Cyclopaedia*, univerzalnom rječniku umjetnosti i znanosti. Preuzeto s: <http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=5693> (3.9.2017.)

godine tiskana je *Hrvatska enciklopedija* koja je bila rezultat desetogodišnjeg projekta, čiji je pokretač bio Mate Ujević⁴. Enciklopedija je bila zamišljena u dvanaest svezaka, no nažalost tiskano ih je samo pet. Poslije petoga sveska, tiskanog 1945. godine, projekt je prekinut, a mnogi su suradnici zatim sudjelovali u stvaranju opće *Enciklopedije Leksikografskog zavoda* u 7 svezaka koja je izlazila od 1955. do 1964. godine pod vodstvom Miroslava Krleže. Treće izdanje *Enciklopedije Leksikografskog zavoda* izlazilo je od 1977. do 1982. godine, u osam svezaka, pod nazivom *Opća enciklopedija*, a glavni urednik bio je Josip Šentija.

S obzirom na to da ranije objavljivane enciklopedije nisu tiskane u cijelosti, prvom cjelovitom hrvatskom enciklopedijom smatra se *Enciklopedija Leksikografskoga zavoda* u sedam svezaka. (Njari, 2009)

I u današnjoj, modernoj Hrvatskoj, zadatak Leksikografskoga zavoda jest izdavanje enciklopedija, no njihova mana je veličina i zastarjelost informacija. Upravo iz tog razloga korisnici sve češće posežu za internetskim enciklopedijama koje karakterizira mogućnost kontinuiranog ažuriranja informacija, što ih čini aktualnim i čime se korisniku omogućava pružanje najnovijih informacija o željenoj temi u enciklopedijskom obliku.

Iako se i o prvim svjetskim i o prvim hrvatskim enciklopedijama mnogo govori i podaci su dostupni u raznim izvorima, kada je riječ o dječjim enciklopedijama situacija nije ista. Naime ni u pregledima hrvatske dječje književnosti ne spominju se hrvatske dječje enciklopedije, iako je nepobitno da su one postojale već od tridesetih godina 20. stoljeća.

S obzirom na to da je prva enciklopedija za odrasle u Hrvatskoj objavljena 1887. godine, a prva u cijelosti tek 1955. godine, može se reći da se već vrlo rano osjetila potreba za knjigom koja će zabaviti djecu i mladež po uzoru na strane zemlje, koje su već duže vrijeme objavljivale takve knjige. Naime, 1930. godine objavljena je *Knjiga za tebe*, djelo hrvatskih autora iz hrvatske perspektive, koja se smatra prvom hrvatskom dječjom enciklopedijom.

⁴ Mate Ujević – (1901. – 1967.) hrvatski leksikograf i publicist. Bio je upravitelj Hrvatskoga izdavačkoga (bibliografskoga) zavoda od 1941 do 1945. godine. Preuzeto s: <http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=41147>

2.1. Odlike enciklopedija

Enciklopedistička djela svrstavaju se među referentna djela, odnosno priručnike. Ona nisu primaran izvor informacija već sadrže odabrane, sažete i prikladne podatke čime pripadaju tercijarnim izvorima informacija. Osnovna karakteristika im je specifičan ustroj sadržaja, tj. građa koju se obuhvaća podijeljena je u manje jedinice, članke, koji su obilježeni naslovom. Članci enciklopedija najčešće su poredani određenim slijedom, no to ne mora biti pravilo, a sadrže međusobne poveznice, što čitatelju omogućuje samostalan odabir tijekom čitanja.⁵

3. RANE HRVATSKE DJEČJE ENCIKLOPEDIJE

3. 1. Knjiga za tebe

Knjiga za tebe objavljena je 1930. godine u Zagrebu pod uredništvom Dragutina Hrena⁶, te tiskom i nakladom Narodne prosvjete, i može se smatrati prvom hrvatskom dječjom enciklopedijom.

U stranih naroda imade mnogo raznovrsnih knjiga, koje mogu lijepo i ugodno pozabaviti mladež, a i starijemu čitatelju prirede ugodne časove rasonode. Uza sve to takove knjige i u zabavnom obliku pružaju korisne pouke, otvaraju nove vidike, ili dozivaju u pamet poznati nauk u novome ruhu. (Hren, 1930: 3)

Kao što sam Hren navodi u predgovoru, *Knjiga za tebe* je objavljena s ciljem da zabavi hrvatsku mladež, proširi njihove vidike i pruži korisne informacije po uzoru na druga svjetska djela.

Potrebu za upravo takvom knjigom Hren je, prema njegovim riječima, dobio iz razgovora s mladićem koji je izrazio želju imati knjigu koja bi ga zabavila, koja bi

⁵ Preuzeto s: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=68684> (5.9.2017.)

⁶ Dragutin Hren – (1895.-1972.) vjerski pisac, u Zagrebu završio gimnaziju 1913. i bogosloviju 1917. godine te stekao doktorat teologije 1925. godine. Uz teološku izobrazbu, stekao je opsežno znanje iz prirodoslovnih znanosti, a bio je i vrstan pedagog. Bio je sastavljač brošura s pripravama za pojedine kršćanske blagdane i razmatranjima o kršćanskom životu, crtica o svetištima i životima svetaca te triju molitvenika. U njegovoj je redakciji izdana 1930. *Knjiga za tebe*, namijenjena mladeži i objavljena kao jedini svezak niza knjiga koje je naumio izdati kao zbirku znanja, umijeća i zabave. Preuzeto s: <http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=59546> (3.9.2017.)

mu na zabavan i neumarajući način pružila teme i informacije iz prirodnih znanosti ili povijesti te podatke moderne tehnike. (Hren, 1930)

Slušajući njega, shvatio je da je to zapravo poruka mnogih mladih te odlučio prirediti knjigu koju će mladi prigrliti i upotrebljavati za zabavu, ali i učenje. I sam naziv knjige vjerojatno je, isto tako, upućen tom mladiću, ali i svakoj drugoj mladoj osobi koja je posegnula za njom.

Knjiga za tebe sadrži 21 članak na ukupno 113 stranica. Tekstovna građa popraćena je crno-bijelim ilustracijama i fotografijama te notnim zapisima i tekstovima pjesama.

3. 2. Svjetska čudesa; slikovnica i čitanka za mladež i puk

Jednim oblikom enciklopedije mogu se smatrati albumi za sakupljanje sličica *Svjetska čudesa*, koje je, u promidžbene svrhe, objavljivala tvornica Nestlé. Sličice su se dijelile uz čokolade Nestle, Peter, Cailler i Kohler. Iako album za sakupljanje sličica, zbog ozbiljnosti sadržaja koji je uistinu svestran, ali i zavidne likovne opreme za to doba, *Svjetska čudesa* mogu se smatrati jednom od dječjih enciklopedija toga vremena.

Naime, objavljena su tri sveska, prvi 1929., drugi 1932. i treći 1937. godine. Prvi svezak ima ukupno 20 poglavlja, dok se druga dva sastoje od po 25 poglavlja, a svako poglavlje sastoji se od dvije stranice. U prva dva sveska na stranici verso nalazi se tekstualno objašnjenje, koje je rijetko dopunjeno ilustracijom, a na stranici recto nalazi se prostor za lijepljenje 12 sličica povezanih s temom. U trećem se svesku, u nekim poglavljima, tekst, kao i prostor za lijepljenje sličica, nalaze izmiješani na obje stranice.

Kod izradbe teksta pazilo se na to, da se poda zaobljen prikaz, koji je istumačen slikama. Stručni će ocjenjivač ustanoviti da su tekstovi, koji su svi vezani na samo jednu štampanu stranicu, uz pripadne slike na drugoj stranici, u svojoj kratkoći upravo remek-djelo pučkog prikazivanja. (***) 1929: 1)

U albumima se mogu pronaći najraznolikije teme; od botanike, preko kulture građenja sojenica i prometnih sredstava do plesnih krinki primitivnih naroda i tetoviranja.

Iako su albumi *Svjetska čudesa* nesumnjivo izlazili zbog povećanja prodaje spomenutih Nestlé čokolada, u prva dva albuma se tek na kraju, nakon završetka svih

poglavlja, nalaze reklame za dječje brašno i kondenzirano zašćereno mlijeko Nestlé, dok se u trećem albumu reklame pojavljuju dva puta, i to između poglavlja, a promoviraju se čokolade, dječje brašno, kakao i bomboni Nestlé.

Slika 1. Reklama za Nestlé proizvode u trećem svesku albuma *Svjetska čudesa*

Građu za albume odabrala je i uredila skupina znanstvenika iz Njemačke, Švicarske, Engleske i Francuske, a za izdanje u Jugoslaviji zaslužno je glavno zastupništvo za Kraljevinu Jugoslaviju, Nestlé and Anglo-Swiss Condensed Milk Co., u Zagrebu.

Nijesmo se smjeli ograničiti na samo priljepljivanje slika; nego smo im štaviše morali dodati kratku popratnicu, da bi se sabirači mogli dovoljno uputiti u prikazane slike. U tu svrhu za pojedine članke pozvani stručni pisci i to autori, koji su znali da svoj zadatak svedu na najmanji prostor i to tako, da bi rečeno moglo i mladenačke čitaoce privući da im bude razumljivo. Da nema mnogo takvih autora, to znade svatko, tko iole pozna pučku znanstvenu literaturu. S to većom radošću smijemo ustanoviti, da nam je uspjelo predobiti za našu ideju ponajbolje autore. (***) 1929: 1)

Već na početku predgovora prvoga albuma spomenuto je kako je poznato da je sakupljanje, bilo maraka, karata ili sličica, osobina mladeži i da je to zanimljiva zabava i ugodno ispunjenje slobodnog vremena. No, trudeći se utažiti želju za sakupljanjem kod mladih, a opet to sakupljanje učiniti korisnim i poučnim, nastaju ovi albumi. Autori navode da su albumi, odnosno čitanke, zapravo pomoć za samouke, ali i za đake, s obzirom na to da u njihovim školskim knjigama u to vrijeme nije bilo ilustracija u boji.

Ako dakle hoćemo sabirnu revnost mladeži utažiti, onda to treba da učinimo na način, da ne samo probudimo radoznalost sabirača, nego da i njegovu maštu pobudimo, da mu bude korist od osnovane zbirke. Po načelu, da je za mladež baš ponajbolje, i vodeći račun o opravdanoj sabirnoj revnosti mladeži, odlučili smo se na to, da izdademo dvadeset serija slika, koje su priložene raznim zamotljajima čokolade Nestlé, Peter, Cailler, Kohler i da ih saberemo u pomenik, koji će biti vrijedno pomagalo i za samouke i za đake, jer u njihovim knjigama ponajviše nema važnih bojadisanih slika. (***) 1929: 1)

Također, napominje se i upozorava sakupljače da ispunjene albume ne šalju natrag na njihovu adresu jer se nagrade ne izdaju, već im je želja da se sakupljene sličice sačuvaju i da se iz teksta u albumu upozna njihovo značenje. Upravo iz tog razloga albumi se ne dijele besplatno već je cijena prvog i drugog sveska bila po 5 dinara, dok je cijena trećeg sveska bila nešto manja, 3 dinara. Albumi su se mogli nabaviti kod dobavljača ili slanjem poštanskih maraka u vrijednosti albuma na adresu Nestléa u Zagrebu, o čemu svjedoče podatci na stranici verso prije predgovora.

3. 3. Znanje i radost; enciklopedijski zbornik

Prvi svezak enciklopedijskog zbornika *Znanje i radost* objavljen je 1942. godine u Zagrebu, u nakladi Hrvatskoga izdavačkog bibliografskog zavoda⁷. Urednici su bili Ivo Horvat⁸, glavni urednik, Slavko Batušić i Ante Lui, a zbornik je bio namijenjen „širokom krugu čitača: starijima, da osvježe i upotpune svoje znanje, mlađima, da prošire svoje vidike, a i djeci pružamo po koju stranu zabave i veselja.“ (Horvat, 1942: VII)

Ukupno su izdana tri sveska, u razdoblju od 1942. do 1944. godine, svake godine po jedan, a potom je rad na zborniku prekinut, iako je bilo predviđeno objavljivanje deset svezaka.

Članke za zbornik pisali su vanjski suradnici koji su bili poznati stručnjaci u svojim strukama. Neki od njih bili su Fran Tučan, Petar Mardešić i Mladen Deželić, suradnici ili članovi uredništva *Hrvatske enciklopedije*. Veliki udio zborniku također su dali stručnjaci i pisci poput Vladimira Nazora i Ivana Gorana Kovačića. (Jecić i Domijan, 2010)

Članci u enciklopedijskom zborniku nisu poredani abecednim redom, već je izbor tema nasumičan; „da se izbjegne jednoličnost u knjizi se izmjenjuje teže i lakše

⁷ Hrvatski izdavački bibliografski zavod (HIBZ) je državno izdavačko poduzeće osnovano početkom kolovoza 1941. godine sa zadaćom izdavanja i promoviranja djela enciklopedijskoga, leksikografskoga i bibliografskoga sadržaja na hrvatskom i drugim jezicima. Preuzeto s: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=26447> (5.9.2017.)

⁸ Ivo Horvat - (1903.-1994.) pjesnik i bibliograf. Diplomirao je hrvatski jezik, povijest i njemački jezik na Filozofskome fakultetu u Zagrebu 1926. godine. Objavljivao je pjesme, feljtone i crtice, književne studije i radove o hrvatskoj bibliografiji. Preuzeto s: <http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=15225> (4.9.2017.)

štivo, i isprepleću se članci iz različitih grana znanosti i umjetnosti.“ (Horvat, 1942: VII)

Jecić i Domijan ipak ističu povezanost i razloge poredanosti nekih članaka.

Ipak, nasumičnom izboru tema unatoč, može se uočiti poveznica između pojedinih članaka, pa se tako npr. u prvom svesku nalazi članak o skupljanju maraka i tablica maraka Nezavisne Države Hrvatske, članak o Braziliji te članak o prašumama uz rijeku Amazonu, biografski članak o Wolfgangu Amadeusu Mozartu, a odmah potom notni zapis menueta iz njegove opere „Don Juan“, zatim dijelovi Homerove „Ilijade“ („Hektor se oprašta od Andromahe“), „Odiseje“ („Odisej i Telemah“) te esej o epskom pjesništvu starih Grka itd. (Jecić i Domijan, 2010: 19)

Na kraju uvodnih riječi urednik dodaje osnovnu ideju i misiju ove knjige.

Prateći s ljubavlju ovo djelo u svijet želimo, da ono zaista svuda – a osobito kod mladeži – širi uz znanje ujedno i radost i da kod čitaoca trajno razvija težnju za novim vidicima i novim spoznajama.“ (Horvat, 1942: VII)

3. 4. Svijet oko nas; enciklopedija za djecu i omladinu

Svijet oko nas enciklopedija je za djecu i omladinu podijeljena u dva sveska. Prvi svezak izdan je po prvi put 1960. godine, a drugi 1962. godine. Enciklopedija je rezultat petogodišnjeg projekta poznatih hrvatskih književnika, publicista, leksikografa i pedagoga koji je trebao koncentrirati nastojanja edukacije djece na popularan, ali informativan način.

Istraživanja za ovaj diplomski rad provedena su na sedmom izdanju prvog sveska iz 1972. godine i petom izdanju drugog sveska iz 1973. godine. Do tada je enciklopedija za djecu i omladinu *Svijet oko nas* doživjela ukupno sedam izdanja prvog sveska u 200 000 primjeraka i pet izdanja drugog sveska u 165 000 primjeraka na latinici. Po jedno izdanje svakog sveska, u 30 000, objavljeno je na ćirilici.

Svijet oko nas priredio je Juraj Bukša⁹ sa suradnicima, a uredio ga je Ivan Kušan¹⁰. Na stvaranju enciklopedije radilo je oko 150 ljudi koristeći najnovije dostupne i aktualne informacije i teme o čemu se i govori u samom predgovoru.

⁹ Juraj Bukša – (Zadar, 7.12.1914. - Zagreb 19.9.1995.)

¹⁰ Ivan Kušan – (1933.-2012.), hrvatski romanopisac, dramatičar i prevoditelj. Diplomirao i magistrirao na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu. Uređivao više časopisa (Telegram, Most i dr.) i biblioteka (Modra lasta, Smib, Hit-junior). Prevodio je s engleskog, francuskog i ruskog jezika. Širem krugu čitatelja uglavnom je poznat po romanima za djecu, no bio je također i pisac romana za odrasle. Prema njegovim knjigama snimljeno je nekoliko filmova i tv serija. Preuzeto s: <http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=21331> (3.9.2017.)

Na ovoj enciklopediji radilo je oko stotinu i pedeset ljudi. (Tu su ubrojani i stručnjaci i radnici u tiskari.) Šezdesetak suradnika različitih struka – inženjera, biologa, fizičara, geografa, historičara, pedagoga, liječnika, slikara, muzičara, arhitekata, novinara i drugih stručnjaka – dalo je građu za enciklopediju. Toj je građi valjalo dati oblik koji će biti posve pristupačan i zanimljiv. Brojčani podaci potječu iz najnovijih izvora, uglavnom iz Statističkog godišnjaka SFRJ, Jugoslavenskog pregleda, Godišnjaka Ujedinjenih naroda i drugih priručnika. (Kušan, 1972: 6)

U enciklopediji se ukupno nalazi 216 članaka koji su poredani abecednim redom tako da su u prvom svesku početna slova naslova članaka od slova A do slova M, a u drugom svesku od slova N do slova Ž. Na početku svakog sveska nalazi se pregled sadržaja s naslovima članaka i brojem stranice na kojoj se nalaze.

Na kraju drugog sveska, na dvadesetak stranica, nalazi se popis pojmova i tumač. Oni upućuju čitatelje na mjesto gdje mogu pronaći ono što ih zanima, ali su objašnjeni i mnogi pojmovi i riječi, zbog čega su korisna dopuna enciklopediji. Svi nazivi, odnosno natuknice, poredani su abecednim redom. S obzirom na to da u hrvatskome jeziku ne postoje slova X, Y, Q i W, na rubu svake stranice nalazi se kombinacija hrvatske i strane abecede kako ne bi dolazilo do nejasnoća. Uz natuknice, u zagradi, stoji kratko objašnjenje koje je katkad opširno, a katkad služi samo da bi se izbjegao nesporazum. Uz imena značajnih ljudi u zagradi se nalaze godine njihova rođenja i smrti.

U potpoglavlju o odlikama enciklopedija kao jedna od karakteristika navedeno je sadržavanje međusobnih poveznica. Tu karakteristiku, od svih promatranih enciklopedija, ima jedino *Svijet oko nas*. Naime, u člancima se može naići na strelicu i riječ tiskanu velikim slovima koja označava naslov nekog drugog članka u kojem se mogu pronaći pobliža tumačenja.

Enciklopedija je prvenstveno namijenjena djeci. Njima su, prema riječima urednika, enciklopedije za odrasle nerazumljive i nezanimljive i zbog toga se za djecu objavljuju enciklopedije poput ove.

SVIJET OKO NAS prva je opsežnija dječja i omladinska enciklopedija u nas. U vrijeme kad je objavljena bila je i najljepše opremljena knjiga za hrvatsku djecu. Ona sadrži u dva sveska više od dvjesto članaka: o avionima i raketama, o našoj domovini i o dalekim krajevima, o životinjama i biljkama, o sportovima, o slikarstvu, o atomskoj energiji, o radiju i televiziji i o mnogim drugim stvarima koje vas zanimaju. O svemu tome moglo bi se napisati mnogo debelih knjiga, ali ni tada se vaša radoznalost ne bi dokraja zadovoljila, i tada bi se još uvijek javljala nova pitanja. Dječjoj enciklopediji i nije svrha da kaže sve što vrijedi znati. Ona treba da u vama potakne želju da i dalje u knjigama, časopisima i drugdje tražite odgovore na pitanja koja vas zanimaju. (Kušan, 1972: 6)

Enciklopedija za djecu i omladinu *Svijet oko nas* trebala bi čitateljima služiti godinama, jer kako urednik navodi u predgovoru - ona nije roman da bi ju se pročitalo odjednom, već knjiga za kojom će se povremeno posegnuti da bi se obnovilo i proširilo svoje znanje. Naposljetku, dragocjen pomagač u svakoj školi i u svakoj kući koja ima đaka. (Kušan, 1972)

4. SADRŽAJNA ANALIZA ČETIRIJU RANIH HRVATSKIH DJEČJIH ENCIKLOPEDIJA

Kao što je spomenuto u samom uvodu, sadržajna analiza enciklopedija provedena je svrstavanjem članaka u jedno od četrnaest znanstvenih ili umjetničkih područja koja su klasificirana prema *Pravilniku o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama* iz 2009. godine. Također će se govoriti i o prilagođenosti građe ciljanom čitatelju.

4.1. Knjiga za tebe

Knjiga za tebe izlazi 1930. godine u doba Kraljevine Jugoslavije, što još uvijek, prema periodizaciji hrvatske dječje književnosti hrvatske dječje književnosti prema Crnković-Težak (2002), pripada dobu Ivane Brlić Mažuranić koje su obilježila njena djela i ona Jagode Truhelke. Tih godina javljaju se problemi na hrvatskom knjižarskom i izdavačkom tržištu jer dolazi do srpskog monopola pri izdavanju školskih knjiga, knjige se prodaju u jeftinim svescima, a kino je sve popularnije što za posljedicu ima smanjen interes i prodaju knjiga koje su zabavne, ali istovremeno i poučne. U svome članku *Periodizacija hrvatske dječje književnosti i književnosti za mladež od 1919.* Majhut donosi komentar jednog knjižara o hrvatskom knjižarskom tržištu tridesetih godina 20. stoljeća:

U cjelokupnom konzumu svih knjiga ova godina je za cca 20% slabija od prošle godine. Razumije se, da se ovdje misli samo na pravu knjigu. Jedan od najvećih razloga ove slabije prođe dobrih knjiga je taj, što na žalost naša publika voli da čita lošu literaturu, razne sveske od par dinara u kojima se podražavaju niski instinkti. Tu se ne može ništa učiniti jer ukoliko ove knjige nisu pornografskog sadržaja, ne mogu se ni plijeniti. (...) Ova naša »tajanstvena« literatura izdaje se u nakladi od 10 pa čak do 30.000 komada svezaka, dok se naša dobra knjiga štampa maksimalno u 2.000 primjeraka, a teža literatura samo u 500 do 1000 primjerka. (Majhut, 2008)

Nažalost, o okolnostima objavljivanja i raspačavanja enciklopedije *Knjiga za tebe* nema podataka, pa se zasad ne zna u koliko je primjeraka tiskana, po kojoj se

cijeni i na koji način prodavala, te je li uspješno realizirana ideja da to bude knjiga koja će zabavljati mladež, ali i starijim čitateljima donijeti trenutke razonode.

Urednik *Knjige za tebe* potrudio se ciljanim čitateljima ove enciklopedije predočiti članke različite tematike, ali i težine te opsežnosti. Enciklopedija na 113 stranica donosi 20 članaka, među kojima, i po broju stranica i po broju članka prednjači tematika iz područja biologije. 5 članaka spomenutog područja proteže se na nešto više od 27 stranica, odnosno 24% građe, a opisuju se teme poput biološke ravnoteže, indijskog lotosa, ljepote biljaka i životinja, bakterija te goveda. Nakon područja biologije po zastupljenosti slijedi religija, koja se javlja u 3 članka na petnaestak stranica, a govori se o Vatikanu, monasima Mehtaristima te o Lourdesu kao prstu Božjem. Po dva članka objavljena su iz antropologije, geografije, književnosti i tehnike, a po jedan iz filozofije, glazbe, kemije i povijest. Članaka iz fizike, likovne umjetnosti, matematike i sporta nema. Članak s najvećim brojem stranica jest, geografske tematike, *U zemlji bogova* koji govori o Indiji, a proteže se preko nešto više od 18 stranica.

S obzirom na to da je urednik *Knjige za tebe*, Dragutin Hren, bio vjerski pisac koji je stekao doktorat teologije, ali i imao opsežno znanje iz prirodoslovnih znanosti (predavao je vjeronauk, prirodopis i fiziku u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji) ovakav izbor tema članaka *Knjige za tebe* nimalo ne čudi.

O tome da je važnu ulogu i kontrolu nad objavljivanjem knjiga toga vremena imala Crkva govori i podatak na kraju knjige gdje piše: „S dopuštenjem duh. oblasti nadbiskupije zagrebačke br. 2674 11/IV. 1930.“ što je značilo da se Crkva slaže s objavljivanjem knjige, ali istodobno i da se knjiga može davati kao nagradna knjiga¹¹, o čemu detaljno piše Sanja Lovrić Kralj u svome radu *Nagradne knjige kao oblik plasmana dječjih knjiga do sredine 20. stoljeća*.

Kada se govori o teškoći, ili lakoći, štiva odnosno primjerenosti određenom uzrastu može se zaključiti da su članci ipak namijenjeni mladeži, a ne djeci. Naime, osim notnih zapisa i tekstova pjesama, ne može se niti za jedan članak reći da je namijenjen djetetu mlađe dobi. Vjerojatnije je da će za člancima poput onih koji

¹¹ Knjige koje su služile za školsko darivanje učenika, najčešće za Božić, Uskrs ili kraj školske godine.

govore o zrakoplovima, bakterijama, Ekvatoru, pokušajima tvorbe zlata ili smrti kralja Zvonimira prije posegnuti mladež ili odrasli, nego djeca.

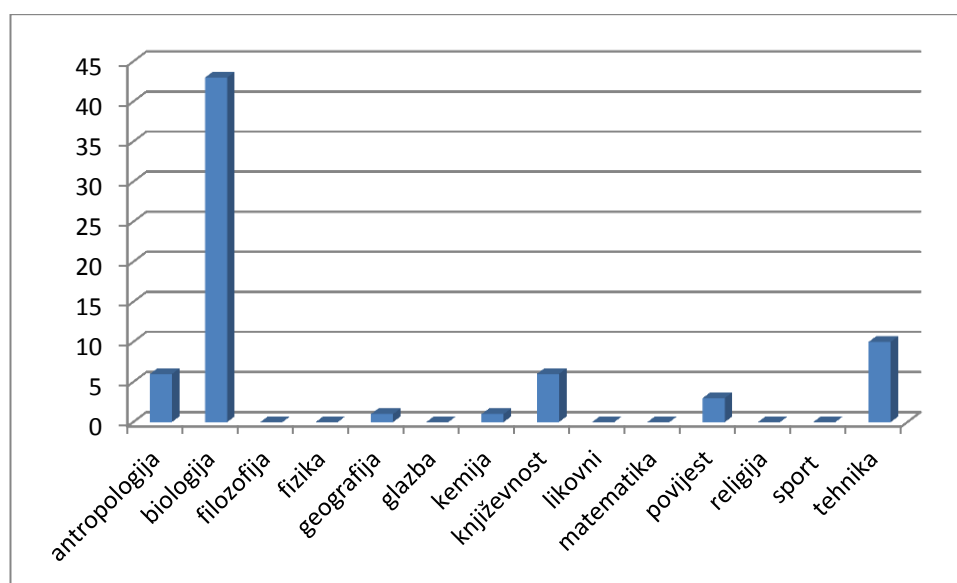
U prošlosti su se dječje knjige često jasno i istodobno obraćale djeci, odnosno mladeži, i odraslima. Za hrvatsku dječju književnost može se reći da je to trajalo od njezinih početaka, od 1585. godine i objavljivanja katekizma *Nauch catolizzaschi* Marka Andriolića na hrvatskome jeziku, pa sve do početka 20. stoljeća i objavljivanja knjižice *Nadzornikova djeca* Krstoslave Franić 1919. godine, koja je bila namijenjena "kajkavskoj dječici" i odraslima. (Hameršak i Zima, 2015) Za razliku od njih, *Knjiga za tebe* je ipak više usmjerena prema mladima koji će se njome okoristiti i proširiti svoje vidike, kao što navodi Hren.

4.2. Svjetska čudesa

Slikovnica i čitanka za puk *Svjetska čudesa* objavljena je u tri sveska koja ukupno broje 140 stranica i 70 članaka, odnosno poglavlja. Najveći dio sadržaja zauzima područje biologije s ukupno 43 članka na 86 stranica, no i u samom predgovoru drugog sveska govori se o zoologiji i botanici kao neiscrpnom izvoru.

Danas predlažemo našim prijateljima II. svezak. Što on našim mladim sakupljačima ovoga puta donosi, vidi se iz sadržaja na slijedećoj strani. Zoologija i botanika u njemu opet zauzimaju široki prostor, budući su oba ova područja skoro neiscrpljiva vrela vrlo zanimljivih i znanja vrijednih bića. (***) 1932: 1)

Grafikon 1. Prikaz ukupnog broja članaka po područjima u čitanci *Svjetska čudesa*

Drugo najbrojnije područje je tehnika s 10 članaka na 20 stranica. Govori se o gradnji mostova, brdskim željeznicama, dizalima, brodovima, prometu i prometnim sredstvima, ali i izumima pomoću kojih se dobiva energija. U članku *Sni tehnike* opisani se primjerice razni načini dobivanja energije, a ugljen je definiran kao glavni izvor energije svijeta, što je danas gotovo nezamislivo.

Da razveselimo i najmlađe sabirače, dodali smo ovaj put k „Svjetskim čudesima“ još šest lijepih serija slika s tekstem „Lijepa priče“. Kako naslov kaže, to su lijepe pripovijetke za mladež, ilustrovane lijepim slikama. I ovdje smo ostali vjerni svojem načelu, da donesemo samo doista zanimljivo i ljupko štivo. (***) 1937: 1)

Područje književnosti broji 6 članaka, a objavljeni su tek u trećem svesku. Iako su članci definirani kao priče koje se donose za najmlađe nemoguće je ne primijetiti ponovni utjecaj biologije. Već iz samih naslova nekih priča može se zaključiti da je sadržaj nadahnut prirodnim bogatstvima. *Srebroroščica* je priča Ernsta Zahna koja govori o divokozi iz Alpa u Švicarskoj i njenim šumskim prijateljima. Priča *Mali junak iz džungle* opisuje život u prirodi i opasnosti koje on donosi, dok priča *Sreća, ali i zao svršetak Dipa* govori o životu majmuna u zoološkom vrtu.

4.3. Znanje i radost

Svesci enciklopedijskog zbornika objavljavani su 1942., 1943. i 1944. godine, odnosno za vrijeme Drugog svjetskog rata i postojanja Nezavisne Države Hrvatske, kada su vladale vrlo siromašne materijalne prilike i ideološke restrikcije. S druge strane državne institucije su nizom mjera pokušavale potaknuti književnu proizvodnju. Otvarao se niz knjižnica za djecu i mladež, organizirale su se izložbe, dodjeljivale nagrade, donosili propisi koji su olakšavali plasman knjiga, te se nastojalo što bolje opremiti knjige ilustracijama, ali i primjerenom grafičkom opremom (Majhut, 2008) o čemu svjedoči i niz litografija i bakrotisaka u zborniku. Isto tako, cjelokupna kultura i mediji služili su kao promicatelji novih ideja, a država je imala potpunu kontrolu nad kazalištima, medijima i izdavaštvom. Prema Stjepanu Hranjecu (2006) razdoblje NDH nije bilo osobito književno plodno; forsira se književnost koja apostrofira tradiciju i obitelj pa iz tog razloga dolazi i do ponovnih objavljivanja Truhelkinih djela. O tome da je u zborniku velika pažnja posvećena Ivani Brlić-Mažuranić ukazuje njezina biografija, ali i zastupljenost njezinih priča, posebice *Šuma Striborova* što je bio jedan od četiri članka koji su ilustrirani u boji.

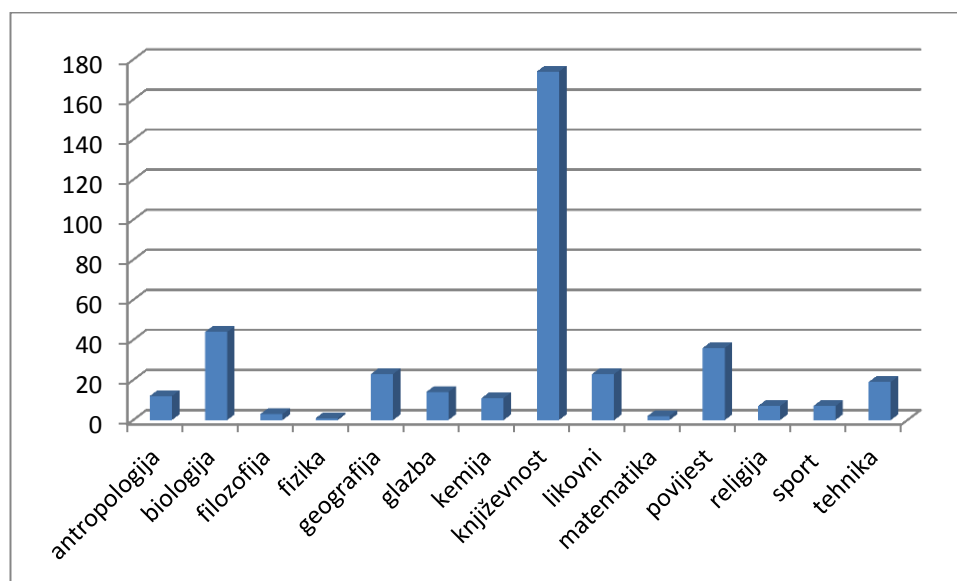
Zbornik je objavljen u 3 sveska, a ukupno broji 1404 stranice s 376 članaka, bez priloga. Prvi svezak sastoji se od 512 stranica i 143 članka, drugi od 454 stranice i 112 članaka, a treći od 438 stranica i 100 članaka.

Ideja je bila da zbornik postane knjiga koja će pomoći mladeži kako gledati i upoznati svijet, potaknuti ih na samostalno razmišljanje, ali im isto tako ne oduzeti volju za radom. Jecić i Domijan u svome članku *Enciklopedijski časopisi* iz 2010. godine navode kako prema zamislima izdavača i uredništva zbornik nije bio organiziran po krutom sustavu i redu. U njemu se, osim enciklopedijskih članaka koji pokrivaju sva područja ljudske djelatnosti, nalaze i pripovijetke, pjesme, mitovi, dječji crteži, reprodukcije slika poznatih hrvatskih slikara, notni zapisi, savjeti o uzgoju kućnoga bilja, prijedlozi sa shemama za izradu dječjih igračaka, tablice životinjskih tragova i poštanskih maraka koje su tada bile u optjecaju itd.

U zborniku se obrađuju teme od zvijezda i života na Zemlji, preko vrhova gora i morskih dubina, sve do kulture koja se izgrađivala stoljećima, no veliku prednost u broju članaka ima književnost kojoj pripadaju 174 članaka objavljena na nešto više od 391 stranice, što je oko 28% građe zbornika. Zbornik donosi mnoge priče, pjesme, mitove, legende, bajke, basne, biografije i dr. koje su djela velikih domaćih, ali i stranih autora, poput Ivane Brlić Mažuranić, Vladimira Nazora, Agate Truhelke, Ivana Gorana Kovačića, Zdenka Škreba, Antuna Gustava Matoša, Josipa Cvrtila, Hansa Christiana Andersena, Aleksandra Sergejeviča Puškina i mnogih drugih.

Likovna umjetnost broji ukupno 23, a glazbena 14 članaka što znači da je otprilike nešto više od 56% posvećeno upravo umjetnosti.

Grafikon 2. Prikaz ukupnog broja članaka po područjima u enciklopedijskom zborniku *Znanje i radost*

Biologija, koja je u dosad objavljenim enciklopedijama bila najzastupljenija, u zborniku *Znanje i radost* broji ukupno 44 članka što je otprilike 11,7% građe, slijedi povijest s 36, te geografija s 23 članka. Tehnika broji 19, antropologija 12, a kemija 11 članaka, dok su druga područja zastupljena s po manje od 10 članaka.

4.4. Svijet oko nas

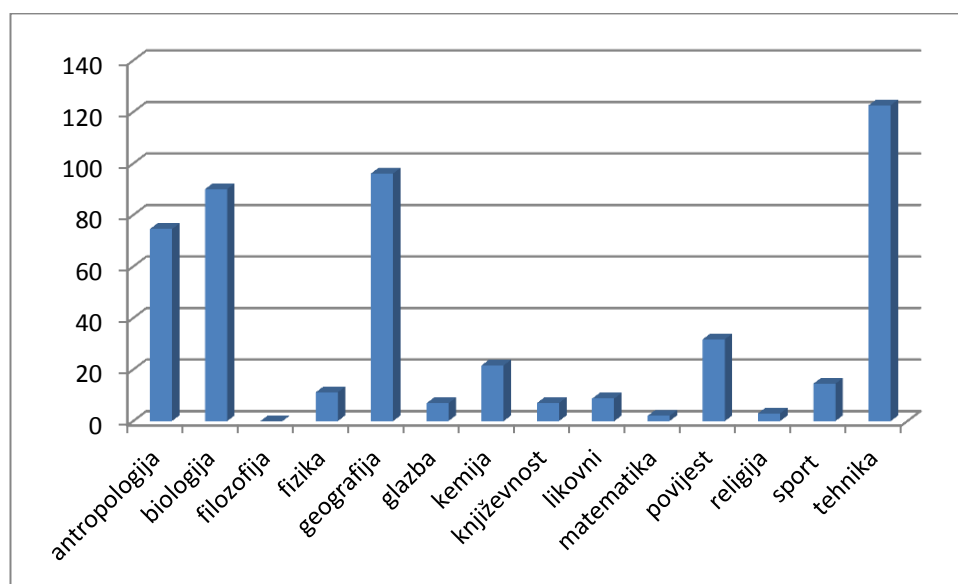
"Najmlađa" od promatranih enciklopedija, i jedina koja u svome nazivu nosi ime "enciklopedija", *Svijet oko nas* počela je izlaziti šezdesetih godina 20. stoljeća kada u Hrvatskoj započinje sve veća prijetnja trivijalne dječje književnosti odnosno dolazi do sve veće popularnosti stripova među djecom i mladima.

Urednik u predgovoru navodi da je enciklopedija namijenjena djeci od 10 do 16 godina, no to ne znači da za njome ne mogu posegnuti stariji ili mlađi od toga, ponajviše zato što u njoj ima i težih i lakših članaka. U lakše, a time i primjerenije za mlađe uzraste, mogu se svrstati primjerice članci o zoološkom vrtu, kazalištu lutaka, sportu i sl., a u teže, i primjerenije za starije, članci o atomskoj energiji, književnosti, razvoju života na zemlji i dr.

Enciklopedija je objavljena u dva sveska s ukupno 490 stranica i 216 članaka od kojih najveći broj pripada području tehnike. Naime, 59 članaka govori o raznim vrstama tehnike, a protežu se na nešto više od 122 stranice enciklopedije što je oko 25% ukupne građe enciklopedije. Velika pažnja pridana je raznim prometnim

sredstvima poput automobila, aviona, brodova, balona, podmornica, vlakova i raketa čija su lansiranja tada zaokupljale pažnju mnogih. Govori se o njihovim mogućnostima, konstrukcijama, brzinama i novim tehnološkim dostignućima pa je nemoguće na temelju toga ne zapaziti da se velika pažnja pridavala upravo tehnici te da su nova dostignuća i otkrića u tehnologiji bila najveći ciljevi, a da se djecu, već od najranije dobi, pokušavalo zainteresirati i navesti upravo na razmišljanje tome.

Grafikon 3. Prikaz ukupnog broja članaka po područjima u enciklopediji *Svijet oko nas*

Drugo područje po redu prema broju stranica, na nešto više od njih 96 jest geografija sa sedamnaest članaka. Svih šest kontinenata, osim Antarktike koja je spomenuta u drugim člancima, opisano je u pojedinačnim člancima na većem broju stranica. Također se piše o Jugoslaviji, svjetskim kanalima poput Sueskog, Panamskog ili Kielskog, oceanima, vulkanima, zastavama i dr.

Slijedi biologija na devedesetak stranica s ukupno 44 članka, koliko broji i antropologija, ali na nešto manje od 75 stranica. U području biologije govori se o drvu, fosilima, gmazovima, koraljima, kristalima, kukcima, mikrobima, moru, razvoju života na Zemlji, sisavcima i mnogočemu drugome, dok se u području antropologije opisuju vrste maski i načini maskiranja, izbori i biračka prava ljudi, način odijevanja, ophođenje među ljudima i sl. Trinaest članaka na otprilike 22 stranice broji kemija gdje se govori o aluminiju, antibioticima, atomima, kovinama, krutim tvarima, tekućinama i plinovima, nafti i dr. Povijest se sa svojih 10 članaka

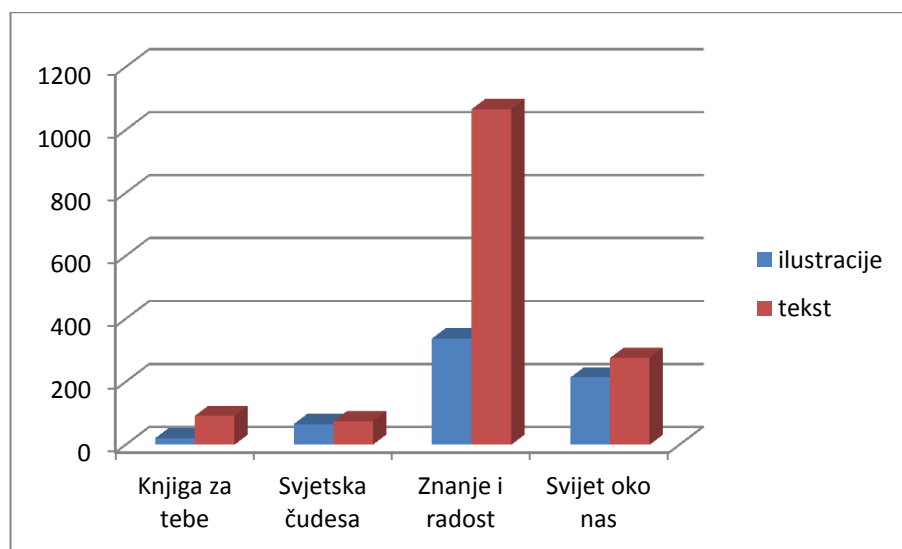
prostire preko tridesetak stranica, a govori o grbovima iz povijesti, izumima, Jugoslavenskoj narodnoj armiji, partizanima, narodnim herojima i drugome.

Enciklopedija je u potpunosti prilagođena djeci, ne samo zbog bogatih ilustracija, već i zbog načina na koji je sadržaj prezentiran. Kao samo jedan od primjera u prilog tome može se uzeti to što se u uglatim zagradama pored stranih imena može pronaći njihov izgovor, a kod nekih je riječi označen čak i naglasak. Radi lakšeg snalaženja na kraju je predgovora prikazan tumač znakova koji se koriste pri prikazivanju prirodnih bogatstava kontinenata.

5. OMJER ILUSTRACIJE I TEKSTA

Jedan od elemenata ovog istraživanja je i analiza omjera ilustracije i teksta. Članci su kvantificirani tako da je svaka stranica članka podijeljena na 16 jednakih dijelova koji su dodijeljeni stavki teksta ili ilustracije, u količini u kojoj su zauzeli prostor stranice. Time se želio istražiti omjer ilustracije i teksta u samome članku, u području kome pripada ili, pak na kraju, u cijeloj enciklopediji.

Grafikon 4. Prikaz omjera ilustracije i teksta u dječjim enciklopedijama

Najmanji postotak ilustracija javlja se u enciklopediji *Knjiga za tebe*, a iznosi 18,5%. Albumi *Svjetska čudesa*, s obzirom na vrijeme u kome izlaze svesci, pozitivno iznenađuju postotkom ilustracija u svojoj građi, no to je i jedan od razloga zašto se smatra enciklopedijom. Postotak ilustracija iznosi 47%, no ne treba zaboraviti da je ona produkt rada stranih stručnjaka, pisaca i ilustratora, te da nije bila izravno namijenjena hrvatskoj mladeži. U enciklopedijskom zborniku *Znanje i*

radost, prema rezultatima istraživanja, ilustracije zauzimaju 24% građe, bez uključenih priloga. No ako se u obzir uzmu i nenumerirane stranice zbornika na kojima su svoje mjesto pronašle bogate litografije u boji, bakrotisci, fotografije i reprodukcije djela velikih hrvatskih umjetnika postotak ilustracija penje se na 27,5%, što je još uvijek mnogo manje od primjerice *Svjetskih čudesa* koja su se počela objavljivati 13 godina ranije. U najsuvremenijoj enciklopediji, odnosno najbližnijoj današnjim dječjim enciklopedijama, *Svijet oko nas* omjer ilustracije i teksta još uvijek ide u korist teksta, no ilustracije zauzimaju 44% građe iz čega se može zaključiti da je jednaka pažnja tijekom stvaranja enciklopedije pridana vizualnom i tekstualnom sadržaju, o čemu svjedoče i priznanja za ilustracije o kojim će riječi biti u narednom poglavlju.

6. ILUSTRACIJE

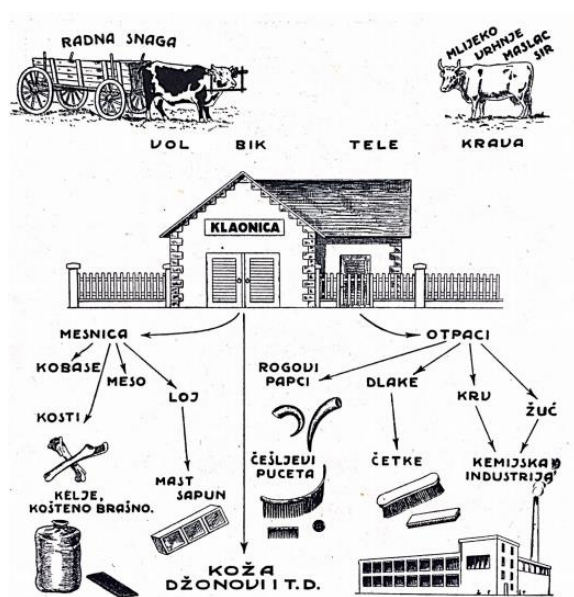
Ilustracija je vizualni medij i njena osnovna značajka jest prijenos specifične informacije. Dobre ilustracije omogućuju čitatelju da napravi stanku i razmisli o pročitanoj te da ilustraciju, promatrajući je, poveže je s pročitanim, a isto tako i širi svoje čitateljsko iskustvo. Ilustrirana djela ne nose uvijek istu poruku kao ona u kojima ilustracije izostaju. (Balić-Šimrak i Narančić Kovač, 2011)

Ilustracije su osobito važne za djecu i mlade jer oni još uvijek veću pažnju pridaju vizualnome, osobito u boji, nego tekstu koji je ponekad teško razumljiv iz razloga što im je vokabular nedovoljno razvijen ili im nedostaje životnog iskustva.

S obzirom na to da su spomenute enciklopedije namijenjene upravo djeci i mladima njihove su ilustracije vrlo bitne. Naime, svaka od njih sadrži velik broj ilustracija, slika ili fotografija koje prate tekst, a u nekim je člancima čak i veći prostor dodijeljen ilustracijama negoli samom tekstu.

Ono što se sa sigurnošću može reći jest da se u *Knjizi za tebe* primjećuje najveća razlika u omjeru ilustracije i teksta, odnosno količina ilustracija je najmanja. Najilustriraniji članak *Knjige za tebe* jest *U zemlji bogova* Antuna Vizjaka gdje se na gotovo svakoj stranici nalazi fotografija kojom se prikazuje neka od karakteristika Indije ili njezinih stanovnika. U članku *Korist goveda* autora Stjepana Mikulčeka na 110. stranici nalazi se skica na kojoj je detaljno prikazana moguća korist od goveda, odnosno ilustrirani su proizvodi koji se mogu dobiti od goveda tako da je naziv

pojednog dijela tijela goveda strelicom povezan s proizvodom koji se od njega dobiva i mjestom gdje se prerađuje. S obzirom na to da ilustracija nije potpisana ostaje upitno pripada li ona autoru teksta ili je tekst u ilustraciju prenio netko drugi.

Slika 2. Primjer ilustracije iz enciklopedije *Knjiga za tebe*

Nažalost, kako ova, tako nijedna druga ilustracija, fotografija ili skica nisu potpisane. Stoga se, s obzirom na to da ni u osnovnim bibliografskim podacima o knjizi nisu navedena imena ilustratora, ne zna čije su i tko je, osim urednika Dragutina Hrena, zaslužan za njihovo pojavljivanje u enciklopediji, ili odakle su preuzete.

Omotna stranica također sadrži crno-bijelu ilustraciju, ujedno i najveću u ovoj enciklopediji, čiji je autor nepoznat. Ilustracija pokazuje jako širenje sunčevih zraka nebom kojim lete avioni iznad malog mjesta do kojeg vodi vrludava rijeka pored koje sjede tri osobe. Sve to promatraju dvije osobe u dugim kaputima koje stoje na povišenom, a jedna od njih širi ruke gledajući u nebo.

Slika 3. Omotna ilustracija enciklopedije *Knjiga za tebe*

Za razliku od *Knjige za tebe* u predgovorima albuma *Svjetska čudesa* često se napominje važnost ilustracija te trud koji je uložen u njihovu izradu i odabir. Kada se malo bolje pogleda, to se zaista i uočava. S obzirom na godine u kojima su albumi izlazili, i uzimajući u obzir da je prvi svezak izašao godinu dana prije *Knjige za tebe*, ilustracije su zaista fascinantne te sadrže mnoštvo detalja i raznovrsnih boja čime daju realističan izgled prikazanog.

Ista je briga kao izradbi teksta posvećena i slikanju slika, koje su sve posebno crtane za ovaj pomenik. Nabavka dobrih predložaka nije bila uvijek lahka, osobito ondje, gdje se nije moglo raditi po prirodi. Sve su slike prošle stručnu ocjenu, mnoge su nekoliko puta crtane, dok nijesu zadovoljile postavljenim zahtjevima. (***) 1929: 1)

Naše se slike još uvijek vrlo mnogo traže, jer su svi sve više ushićeni našim slikama... Isto su tako i svi originali sličica izrađeni od vještaka, crtača umjetnika. Već smo prije ustanovili, da ovakav postupak znači potpun uspjeh... Mislimo da ne kažemo previše, ako naglasimo, da su sličice mnogih serija zaista malene umjetnine stvorene istim oduševljenjem, kojim su i mladi sabirači uvijek primali naše albume. (***) 1937: 1)

Sva tri sveska enciklopedijskog zbornika *Znanje i radost* bogato su ilustrirana crtežima, fotografijama, bakrotiscima i litografijama u boji te su dokaz vrijednog rada stručnjaka koji su radili na njegovu stvaranju.

Da se građa što više približi stvarnom životu, da bude što uvjerljivija i zanimljivija, svi se članci upotpunjavaju mnoštvom crteža te jednobojnih i višebojnih slika. (Horvat, 1942: VII)

U prvom svesku se tek na 145. stranici prvi put pojavljuje ilustracija u boji, i to uz priču Ivane Brlić Mažuranić *Šuma Striborova*. Svaku stranicu priče prati ilustracija u boji, ukupno njih jedanaest, a potpisuje ih Vladimir Filakovac, i crtež na

dnu stranice slikara i crtača Fedora Vaića. Odmah nakon *Šume Striborove* i biografije Ivane Brlić-Mažuranić slijede *Zgode i nezgode baruna Vrtirepa*, odnosno četiri pjesme o turopoljskom plemiću koje je obradio Sunčan, a koje su uz *Šumu Striborovu* jedini tekst, u prvome svesku enciklopedije, koji prate ilustracije u boji. Dok se uz priču Brlić-Mažuranić pojavljuju ilustracije s cijelim spektrom boja, uz navedene pjesme na ilustracijama se uz crnu pojavljuje još samo plava boja, a potpisuje ih akademski slikar Julije V. Meissner, koji je bio glavni crtač i ilustrator *Hrvatske enciklopedije*. Umetnute su nenumerirane stranice na kojim su ilustracije otisnute na drugačijem papiru nego što je ostatak enciklopedije. Ukupno je deset takvih listova s po jednom ilustracijom na stranici recto dok je stranica verso prazna. Prva takva je litografija u boji, rad Vladimira Kirina,¹² *Stara kuća* povezana s istoimenom pričom Hansa Christiana Andersena. Slijede još tri litografije u boji, od toga dvije pod nazivom *Minerali* te jedna pod nazivom *Šematski prikaz razvoja života na Zemlji* čiji autori nisu poznati, a zatim su objavljene reprodukcije djela *Blagovijest* Joze Kljakovića, *Žrtva Abrahamova* Federika Benkovića, *Hrvatski preporod* Vlahe Bukovca, *Bonaca* Mencija Kl. Crnčića, *Dječak* Vladimira Becića i *Ilustracije Danteova Pakla* Mirka Račkog. Sve reprodukcije povezane su s tekstem na prethodnim ili sljedećim stranicama, no posljednja, Mirka Račkog, ne nalazi se na popisu priloga kao što je slučaj s ostalima. Između 376. i 377. stranice umetnuta su dva priloga u bakrotisku, na ukupno šesnaest stranica; *Hrvatski krajevi u slici* i *Hrvatsko slikarstvo XIX. i XX. stoljeća* od kojih prvi sadrži devet bakrotisaka fotografija raznih krajeva Hrvatske, a drugi dvanaest bakrotisaka djela poznatih hrvatskih slikara i slikarica toga vremena. Fotografije hrvatskih krajeva potpisuju razni fotografi; Fotozadruga, Gušić, M. Szabo, Roje, Frajtić i M. Grčević.

Drugi svezak enciklopedijskog zbornika *Znanje i radost* tek na 305. stranici donosi prve ilustracije u boji. I to uz priču Josipa Kozarca *Tri dana kod sina*. Po jedna ilustracija, na deset stranica priče, nalazi se na svakoj sredini stranice, a okružuje ju tekst. Ilustracije potpisuje, kao i u prvom svesku uz priču *Šuma Striborova*, Vladimir Filakovac. Odmah nakon Kozarčeve priče slijede četiri pjesme, na isto toliko stranica, o Petrici Kerempuhu koje je ilustrirao Julije V. Meissner i pet

¹² Vladimir Kirin – (1894.-1963.) hrv. slikar, grafičar i ilustrator; autor grafičkih mapa s motivima iz Hrvatskoga primorja, Dalmacije i Zagreba. Preuzeto s: <http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=19027> (3.9.2017.)

fotografija, na dvije stranice, u članku *Dječje crtarije* koji donosi crteže i slike djece u dobi od sedam do dvanaest godina. Ponovno su umetnute nenumerirane stranice; i to dvije litografije u boji, *Mesožderna biljka nepentes* i *Dubokomorske životinje s organima za svjetljenje* čiji autori nisu naznačeni, a u članak *Hrvatsko slikarstvo novijeg doba* umetnute su nenumerirane stranice na kojima se prikazane reprodukcije djela Jerolima Miše *Unutrašnjost kuće u Dalmaciji* te Marina Tartaglija *Pogled s Visa na Biševo*. Između 432. i 433. stranice nalazi se prilog s dva članka, *Ivan Meštrović* i *Hrvatsko slikarstvo novijeg doba*, u kojem je donijeto 13 reprodukcija djela poznatih hrvatskih kipara i slikara.

U trećem svesku javlja se samo jedan članak, *Pjesme o prirodi*, koji je ilustriran u boji, i to samo tonovima zelene, crvene i smeđe boje. U ovom članku se prvi puta pojavljuje da je, osim ilustracija, i tekst pjesama tiskan bojom. Naime, naslovi pjesama tiskani su crvenom bojom, dok je sam tekst zelene boje. Na svakoj od osam stranica nalazi se po jedna pjesma s popratnom ilustracijom; pjesme potpisuje Agata Truhelka, a ilustracije Julije V. Meissner. Kao i prethodni svesci, i ovaj sadrži priloge čije su stranice nenumerirane. Prvi takvi, četiri ilustracije, umetnute su u narodnu priču iz Bosne *Jaje Harambaša*. Potpisuje ih Vladimir Filakovac, a ono što ih čini drugačijima jest to da se nalaze na istome listu, tj. stranica iza ilustracije nije prazna, kao što je to dosad bio slučaj. U članak o Rafaelu Santiju kao prilog umetnuta je reprodukcija njegova djela *Madona s Isusom i sv. Ivanom*, a u članak *Boje u živoj prirodi* umetnuta je litografija u boji *Ptice toplih krajeva* Vladimira Filakovca. Ispred članka *Stari i Novi Zagreb* nalazi se reprodukcija djela Joze Kljakovića *Borba Griča i Kaptola*, a ispred članka o Andriji Meduliću reprodukcija njegova djela *Sveta obitelj*. U članku o Dalmaciji nalazi se također nenumerirana stranica na kojoj je prikazana karta Dalmacije s gospodarskim pregledom. Ono što ovaj prilog čini drugačijim od ostalih jest to što je on prvi, i jedini, prikazan na listu koji je većeg formata od ostalih pa je zbog toga preklopljen, a tijekom čitanja moguće ga je rastvoriti i pogledati sadržaj karte u punom formatu. Iako je u sadržaju navedeno da se prilog *Dalmacija u slikama I-VIII* nalazi na 320. stranici, ispred članka *Dalmacija*, on se nalazi na 304. stranici gdje ga se ne može povezati ni s jednim člankom, pa se zaključuje da je na to mjesto, vjerojatno, umetnut zabunom. Prilog sadrži ukupno devetnaest fotografija dalmatinskih krajeva na osam stranica, no niti jedna fotografija nije potpisana. Još jedan prilog s fotografijama, *Zagreb u slikama I-III* umetnut je po završetku već spomenutog članka Josipa Horvatha *Stari i Novi Zagreb*. Prilog se

sastoji od tri stranice s ukupno osam fotografija, a na dnu posljednje stranice potpisan je Dabac¹³ zbog čega se stvaraju nejasnoće pripadaju li sve fotografije iz priloga spomenutom, samo one koje su na potpisanoj stranici ili samo jedna, ispod koje se potpis nalazi.

Sa stranice s osnovnim bibliografskim podacima o knjizi u prvom i drugom svesku može se iščitati podatak da je za tisak i uvez zaslužan Union grafičko-nakladni zavod, a za bakrotisak i offset Tipografija. U trećem svesku je to Tiskarsko nakladni zavod Ognjište, no na zadnjoj stranici otisnut je i podatak o knjigotisku ilustracija toga sveska pa se iz toga može vidjeti da je Ognjište d.d. tiskalo priloge na 58., 60., 112., 320., i 416. stranici odnosno ilustracije *Jaje Harambaša, Hrvatsko kiparstvo novijeg doba I-VIII, Dalmacija u slikama I-VIII, Zagreb u slikama I-III i Sveta obitelj*. Matični nakladni zavod tiskao je stranice 142., 192. i 406., tj. *Madona s Isusom i sv. Ivanom, Ptice toplih krajeva i Borba Gradeca i Kaptola*, a Rožankowsky¹⁴ od 289. do 296. stranice, odnosno *Pjesme o prirodi* o kojima se već pisalo.

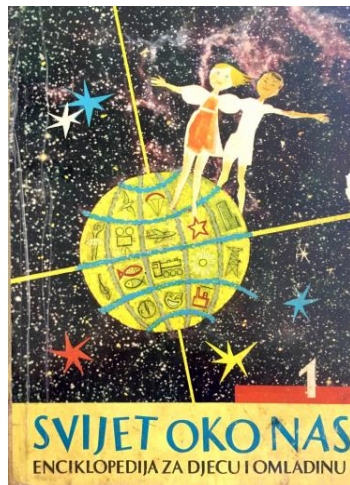
Već na prvi pogled enciklopedija za djecu i omladinu *Svijet oko nas* razlikuje se od ostalih. Veći format i razigranost boja, već na omotnoj stranici, najavljuju drugačiji izgled članaka nego u dosad objavljenim enciklopedijama. Upravo za takav vizualni dojam pobrinuo se Živko Haramija¹⁵ uz pomoć Vjekoslava Brešića, Tome

¹³ Tošo Dabac - (1907.-1970.) hrvatski fotograf priznat u svijetu. Jedan od osnivača i glavnih predstavnika tzv. Zagrebačke škole umjetničke fotografije. Prva njegova sačuvana fotografija je panorama Samobora potpisana i datirana 7. ožujka 1925. Preuzeto s: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13627> (6.9.2017.)

¹⁴ 1898. godine je na današnjoj lokaciji *Agencije za komercijalnu djelatnost* utemeljen litografski zavod *V. Rožankowski i Drug* koji je u povijesti tiskarstva naših prostora iznimno značajan zbog izrade vrsnih litografskih proizvoda: plakata, ilustriranih cjenika, naslovnih listova i natpisa, planova grada i raznih zemljovida, vrijednosnih papira, listovnih papira s memorandumima itd. Od godine 1947. zavod nastavlja s radom pod nazivom *Štamparski zavod Ognjen Prica* i izrasta u jednu od najvećih i najuglednijih tiskara u ovom dijelu Europe. Preuzeto s: <http://www.akd.hr/akd/13> (6.9.2017.)

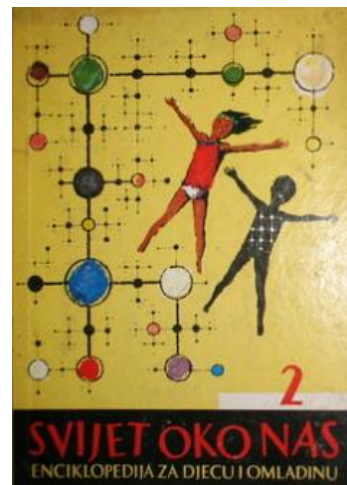
¹⁵ Živko Haramija – (1923.) slikar. Diplomirao 1951. godine na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu. U prvome razdoblju slikao psihološke portrete istančanih kolorističkih odnosa, u kasnijim djelima prevladava mirnija modelacija lika. Autor mnogih ciklusa crteža, karikatura i ilustracija te akvarela. Preuzeto s: <http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=58835> (5.9.2017.)

Gusića, Ljube Ivančića, Ferde Kulmera, Renate Maček, Dalibora Paraća i Zlatka Slevca.

Slika 4. Omot enciklopedije

Svijet oko nas 1

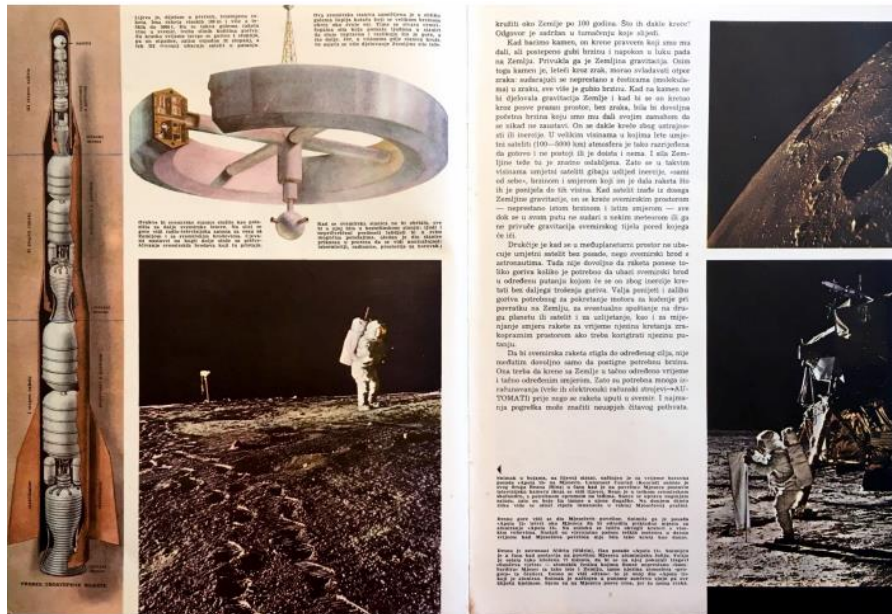
Slika 5. Omot enciklopedije

Svijet oko nas 2

Poseban zadatak u ovoj knjizi imaju slike. One nisu samo ukras, nego kojiput govore više nego sam tekst. Na njima je istaknuto ono što je bitno, a nevažnije su pojedinosti izostavljene. U enciklopediji ima i fotografija jer su one nekad uvjerljivije od umjetničke slike. (Kušan, 1972: 7)

Enciklopedija je 1960. godine nagrađena prvom nagradom na Međunarodnom sajmu knjiga u Beogradu za svoju likovnu i tehničku opremu, a 1965. godine je dobila posebnu diplomu na Međunarodnoj izložbi *Najljepše knjige iz cijeloga svijeta* u Leipzigu. Nažalost, osamdesetih godina uredništvo je ilustracije odlučilo zamijeniti fotografijama čemu je vjerojatno razlog unapređenje tehnologije, ali i realističniji prikaz svijeta.

Tehnika kojoj se, u ovoj enciklopediji, pridaje najviše pozornosti posebice je lijepo i maštovito ilustrirana. Za primjer se može uzeti članak *Svemirski letovi* koji zauzima ukupno 6 stranica drugoga sveska. Kada bi se govorilo o omjeru ilustracije i teksta tada bi više od 45% pripalo ilustracijama. Prikazane su prve letjelice, put rakete, hod čovjeka po Mjesecu, Mjesečeva površina, psić Lajka, Jurij Gagarin, lebdenje astronauta i dr. Ovaj je članak isto tako dokaz da je enciklopedija osvježavana novim i aktualnim informacijama s obzirom na to da su prvi ljudi na Mjesec stigli 20. srpnja 1969. godine, a drugi svezak enciklopedije, u kojem se nalazi ovaj članak, je prvi puta objavljen 1962. godine.

Slika 6. Primjer ilustracija iz enciklopedije *Svijet oko nas*

7. KNJIŽEVNOST U RANIM HRVATSKIM DJEČJIM ENCIKLOPEDIJAMA

U svakoj od spomenutih enciklopedija, između ostalih znanstvenih i umjetničkih područja, javlja se i književnost. Poznato se da je ona sveukupnost pisanih djela, dokumenata i spomenika jednoga kulturnog kruga.¹⁶

Kada se govori o granici između književnosti za odrasle i djecu, kako navodi Crnković (1990), ona je vrlo labilna jer ovisi o tome koliko djeca znaju o svijetu koji ih okružuje, te kada, i na koji način, dolaze do određenih spoznaja. Nepobitno je da su članci u enciklopedijama vezani za književnost, kao i svi drugi, namijenjeni djeci, no može ih se okarakterizirati, a time i razlikovati, kao lakše ili teže.

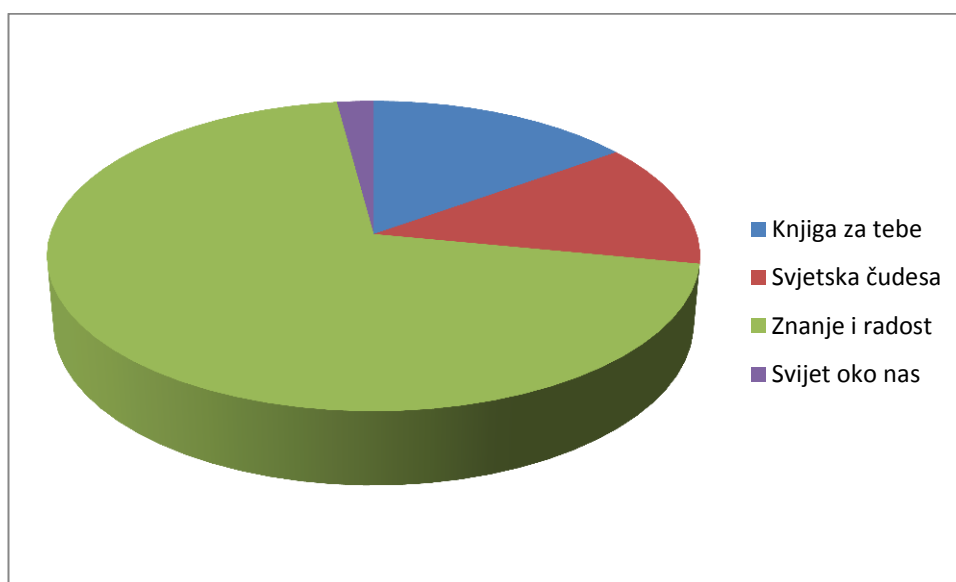
Tako se primjerice u čitanci *Svjetska čudesa* javljaju priče o životinjama, djeci i Indijancu i samo ih je šest, u sva tri sveska. U enciklopediji *Knjiga za tebe* pojavljuju se samo dva članka iz područja književnosti od kojih jedan, Ive Horvata, govori o deputaciji, a drugi o aforizmima. Uspoređujući samo ove dvije enciklopedije može se reći da su članci u *Knjizi za tebe* ozbiljnije tematike od onih u *Svjetskim čudesima*.

¹⁶ Preuzeto s: <http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=19399> (12.9.2017.)

Dalje, u enciklopedijskom zborniku *Znanje i radost* opseg književnosti doista je najraznolikiji. Tu se mogu pronaći: mitovi i legende poput one *Od Karpatu do Jadrana* Vladimira Nazora, koja govori o povijesti Hrvata; bajke od kojih je jedna *Postojani kositreni vojnik* Hansa Christiana Andersena, hrvatske narodne priče poput *Carevića i njegove žene*; pjesme od kojih su neke *Dim* Vladimira Nazora, *Jesenje veče* Antuna Gustava Matoša, *Dvie koze* Ivane Brlić-Mažuranić; Lessingove basne, ali i biografije mnogih domaćih i stranih književnika.

U enciklopediji *Svijet oko nas* ukupno se nalaze tri članka vezana za područje književnosti i to oni općeniti koji govore o knjizi, književnosti i novinama.

Grafikon 5. Prikaz postotka pripadnosti članaka području književnosti u dječjim enciklopedijama

8. ANALIZA I USPOREDBA ODABRANIH ČLANAKA

Za usporedbu članaka iz sve 4 enciklopedije uzeti su oni o željeznicama, vlakovima i lokomotivama. Tako je iz enciklopedije *Knjiga za tebe* analiza napravljena na članku samog urednika Dragutina Hrena *U vrijeme od 100 godina*. Iz čitanke *Svjetska čudesa*, iz prvog sveska, članak Hannsa Gonthera *Brdske željeznice*, a iz enciklopedijskog zbornika *Znanje i radost*, iz trećeg sveska, članak *Parni stroj i lokomotive* Petra Mardešića. Iz drugog sveska enciklopedije *Svijet oko nas* analiziran je članak *Željeznice*, neimenovanog autora.

Članak *U vrijeme od 100 godina* iz enciklopedije *Knjiga za tebe* proteže se na malo više od 4 stranice te sadrži 4 ilustracije različitih lokomotiva. U članku se

govori o The Rocket lokomotivi koja je na relaciji između Manchestera i Liverpoola "jurila" brzinom od 18 km/h, ali i o novijim, suvremenijim lokomotivama. Tekst započinje paragrafom o lokomotivi *The Rocket*, odnosno o njenom konstruiranju i nastanku. Nekoliko rečenica rečeno je i njenom izumitelju Georgu Stephensonu te načinu na koji je lokomotiva funkcionirala. Dalje se govori o broju željeznica, lokomotiva i vagona u svijetu, tadašnje suvremene lokomotive usavršavaju se svakodnevno, a dosežu brzinu od 120 km/h. Parna lokomotiva uspoređuje se s električnom koja se čini bolja, ali i jeftinija. Za kraj se govori i o lokomotivama u Americi, u čijim je salonima jako udobno, može se spavati, a neke sadrže i kapelice. Kada bi se promatrao odnos ilustracije i teksta on bi u velikoj mjeri išao u korist teksta, naime površina teksta iznosi otprilike 70%. Članak ukupno broji 126 redova teksta, a ilustracije lokomotiva, kao i sve ostale u enciklopediji, su crno-bijele boje.

Najsličniji člancima iz ostalih enciklopedija, iz čitanke *Svjetska čudesa*, bio je članak *Brdske željeznice*. U njemu se govori o Švicarcu koji je graditelj prve brdske željeznice, o poteškoćama na koje je taj izum nailazio, stanovnim uspinjačama, željeznicama, lokomotivama i prugama. Članak je napisan na dvije stranice, kao i svi ostali u čitanci. Tekst se nalazi na stranici verso dok je na stranici recto prostor za lijepljenje sličica ispod kojih se nalazi kratko tekstovno objašnjenje o svakoj, iako i sam tekst upućuje na njih. Članak sadrži 109 redova teksta + objašnjenja ispod ilustracija, kojih kao i u svim ostalim člancima ima 12.

U enciklopedijskom zborniku *Znanje i radost* članak *Parni stroj i lokomotive* zauzima 11,5 stranica, a sadrži ukupno 17 fotografija i ilustracija crno-bijele boje. Članak započinje opisivanjem Papinova pokusa i atmosferskog stroja, a zatim se govori o Humphreyu Potteru, Wattovom parostroju, parnom kotlu i kolima, parnim kolicima i kočiji, prvim lokomotivama, Georgeu Stephensonu kao osnivaču željeznica te o prvom vlaku. Ako govorimo o omjeru ilustracije i teksta ponovno veći postotak ide u korist teksta, i to oko 71%.

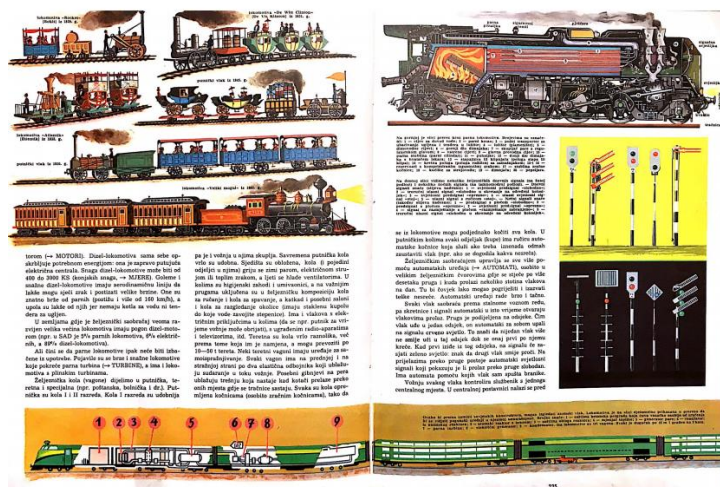
Članak *Željeznice* u enciklopediji *Svijet oko nas* zauzima nešto malo manje od 3,5 stranice, no sadrži čak 6 ilustracija što je otprilike 55% članka i time je jedni, od analiziranih članaka ove teme, u kojem ilustracije zauzimaju veći dio nego tekst. Ponovno se govori o Georgeu Stephensonu, no spominju se i pruge u Hrvatskoj te što je sve potrebno za njihovu gradnju, ali i to da je u njihovoj rekonstrukciji pomogao

Savez omladine Jugoslavije. Govori se ponovno i o parnoj i električnoj lokomotivi, te brzinama koje je moguće doseći, a definirana je i podjela vagona i njihove karakteristike te dr.

Tablica 1. Usporedba odabranih članaka prema različitim kriterijima

kriterij	Knjiga za tebe	Svjetska čudesa	Znanje i radost	Svijet oko nas
broj stranica	4,125	2	11,5625	3,375
broj redaka	126	109	795	166
broj i vrsta ilustracija	2 crteža i 2 fotografije	12 crteža u boji	14 crteža i 3 fotografije	3 crteža u boji i 3 fotografije
postotak ilustracija u članku	30%	47%	29%	55%

Kao što se može vidjeti, članak iz enciklopedije *Znanje i radost* mnogo je duži od ostalih, a sadrži i 17 ilustracija. Građom je mnogo opširniji nego što su to ostali pa tako pruža i mnogo više zanimljivih, a nekim čitateljima možda i novih, informacija. Iako količinom ilustracija daleko prednjači, što se tiče kvalitete prednost se može dati enciklopediji *Svijet oko nas*. Već je rečeno da je navedena enciklopedija daleko najviše pažnje pridavala tehnicima, u koju pripadaju i ovi članci, no ilustracije koje donosi, s mnoštvom boja i detalja, nemoguće je ne primijetiti i očekivati da one nisu privlačile pažnju čitatelja, posebice mlađih.

Slika 7. Ilustracije članka o vlakovima u enciklopediji *Svijet oko nas*

9. ZAKLJUČAK

Potreba za dječjim enciklopedijama osjetila se već dvadesetih godina 20. stoljeća. Prepoznali su to hrvatski autori koji su željeli za djecu i mlade u Hrvatskoj stvoriti knjigu koja će im služiti za učenje, ali i za zabavu.

Nažalost, o tim prvim hrvatskim dječjim enciklopedijama, njihovom objavljivanju, stvaranju i publikaciji, ne govori se u mjeri u kojoj se primjerice govori o slikovnicama ili romanima, no to ne znači da su nevažne, upravo suprotno – važne su jer su ih djeca i mladi posjedovali i koristili, što je bio i cilj njihova objavljivanja.

Uspoređujući četiri spomenute enciklopedije može se reći da je *Svijet oko nas* najprilagođeniji mlađoj djeci zbog količine ilustracija te kratkih tekstualnih opisa, a koji samo skreću pažnju čitatelja na vizualni dio sadržaja i razmišljanje o onome što je pročitao i vidio. Ova enciklopedija, osim što privlači pažnju djece i mladeži može i starijeg čitatelja potaknuti na razmišljanje o povijesti, nastanku i razvoju Zemlje i društva, o industrijskim revolucijama koje su pridonijele razvoju društva kao i standarda koji i trenutno postoji.

Svakako, ne treba zanemariti niti ostale enciklopedije, koje su slikom i tekстом bile vrhunski opremljene za svoje vrijeme objavljivanja. *Knjiga za tebe* bogata je člancima i ilustracijama iz raznih područja, a stvarali su ih veliki stručnjaci toga vremena. *Svjetska čudesa*, iako albumi objavljeni ponajviše radi komercijalne eksploatacije, opremljena su fantastičnim ilustracijama koje prati tekstualni opis. I naposljetku enciklopedijski zbornik *Znanje i radost* s najvećim opsegom građe te vrhunskim bakrotiscima i litografijama u boji.

Istraživanjem je dokazano da su članci enciklopedija zaista i prilagođeni djeci i mladima, svaki na svoj način i u skladu s vremenom u kome je objavljen. Isto tako pokazalo se da je tridesetih godina 20. stoljeća, kada su objavljene enciklopedije *Svjetska čudesa* i *Knjiga za tebe*, interes autora bio uvelike posvećen području biologije, o čemu svjedoči broj objavljenih članaka u navedenim enciklopedijama. Desetak godina kasnije, u doba Nezavisne Države Hrvatske, kada izlazi enciklopedijski zbornik *Znanje i radost* tendencija je usmjerena prema umjetnosti, posebice književnosti. U enciklopediji *Svijet oko nas*, objavljivanoj šezdesetih godina 20. stoljeća, najveća je pozornost usmjerena prema području tehnike iz čega se može

zaključiti da su autori enciklopedija pažnju djece i mladih htjeli usmjeriti prema aktualnom stanju u društvu.

LITERATURA

Agencija za komercijalnu djelatnost na stranici:

<http://www.akd.hr/akd/13> (6.9.2017.)

Balić-Šimrak, A. i Narančić Kovač, S. 2011. „Likovni aspekti ilustracije u dječjim knjigama i slikovnicama“. U: *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima* vol. 17, br. 66., str. 10.-12.

Crnković, M. 1990. *Dječja književnost; priručnik za studente i nastavnike*, Zagreb: Školska knjiga

Crnković, M. i Težak, D. 2002. *Povijest hrvatske dječje književnosti: od početaka do 1955. godine*, Zagreb: Znanje.

Hameršak, M. i Zima D. 2015. *Uvod u dječju književnost*, Zagreb: Leykam

Hranjec, S. 2006. *Pregled hrvatske dječje književnosti*, Zagreb: Školska knjiga

Horvat, I. 1942. „Uvodne riječi“ u: *Znanje i radost: enciklopedijski zbornik, sv. I*. Zagreb: Hrvatski izdavački bibliografski zavod

Horvat, I. 1943. *Znanje i radost: enciklopedijski zbornik, sv. II*. Zagreb: Hrvatski izdavački bibliografski zavod

Horvat, I. 1944. *Znanje i radost: enciklopedijski zbornik, sv. III*. Zagreb: Hrvatski izdavački bibliografski zavod

Hren, D. 1930. „Predgovor“ u: *Knjiga za tebe*, Zagreb: Narodna prosvjeta

Jecić, Z. i Domijan, D. 2010. „Enciklopedijski časopisi“. U: *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku* vol. 4, br. 2(7)., str. 5.-26.

Kušan I. 1972. „Predgovor“ u: *Svijet oko nas: enciklopedija za djecu i omladinu, sv. I*. Zagreb: Školska knjiga

Kušan I. 1973. *Svijet oko nas: enciklopedija za djecu i omladinu, sv. II*. Zagreb: Školska knjiga

Leksikografski zavod Miroslav Krleža na adresi:

<http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=21331> (3.9.2017.)

Leksikografski zavod Miroslav Krleža na adresi:

<http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=59546> (3.9.2017.)

Leksikografski zavod Miroslav Krleža na adresi:

<http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=5693> (3.9.2017.)

Leksikografski zavod Miroslav Krleža na adresi:

<http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=15225> (4.9.2017.)

Leksikografski zavod Miroslav Krleža na adresi:

<http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=58835> (5.9.2017.)

Leksikografski zavod Miroslav Krleža na adresi:

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=26447> (5.9.2017.)

Leksikografski zavod Miroslav Krleža na adresi:

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13627> (6.9.2017.)

Leksikografski zavod Miroslav Krleža na adresi:

<http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=19027> (3.9.2017.)

Leksikografski zavod Miroslav Krleža na adresi:

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=17879> (11.9.2017.)

Lovrić Kralj, S. 2012. „Nagradne knjige kao oblik plasmana dječjih knjiga do sredine 20. stoljeća“. U: *Zbornik radova petog hrvatskog slavističkog kongresa. Knjiga 2.* (str. 597.-605.). Rijeka: Filozofski fakultet

Njari, D. 2009. „Prva hrvatska enciklopedija – osječki doprinos hrvatskoj enciklopedistici“. U: *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis* vol. 3, br. 3., str. 99.-106.

Majhut, B. 2015. „Trebala li nam nova povijest hrvatske dječje književnosti?“. U: *Fluminensia* vol. 27, br. 1., str. 189.-202.

Majhut, B. 2013. „Počeci hrvatske slikovnice“. U: *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima* vol. 19, br. 71., str. 20.-22.

Majhut, B. i Batinić Š. 2001. *Od slikovnjaka do Vragobe. Hrvatske slikovnice do 1945.* Zagreb: Hrvatski školski muzej

Matica hrvatska na adresi:

<http://www.matica.hr/kolo/309/periodizacija-hrvatske-djecje-knjizevnosti-i-knjizevnosti-za-mladez-od-1919-20527/> (1.9.2017.)

*** 1929. „Predgovor“ u: *Svjetska čudesa: slikovnica i čitanka za mladež i puk, sv. I.* Zagreb: Nestle & Anglo-Swiss Condensed Milk Co.

*** 1932. „Predgovor“ u: *Svjetska čudesa: slikovnica i čitanka za mladež i puk, sv. II.* Zagreb: Nestle & Anglo-Swiss Condensed Milk Co.

*** 1937. „Predgovor“ u: *Svjetska čudesa: slikovnica i čitanka za mladež i puk, sv. III.* Zagreb: Nestle & Anglo-Swiss Condensed Milk Co.

POPIS SLIKA

Slika 1. Reklama za Nestlé proizvode u trećem svesku albuma <i>Svjetska čudesa</i>	10
Slika 2. Primjer ilustracije iz enciklopedije <i>Knjiga za tebe</i>	23
Slika 3. Omotna ilustracija enciklopedije <i>Knjiga za tebe</i>	24
Slika 4. Omot enciklopedije <i>Svijet oko nas 1</i>	28
Slika 5. Omot enciklopedije <i>Svijet oko nas 2</i>	28
Slika 6. Primjer ilustracija iz enciklopedije <i>Svijet oko nas</i>	29
Slika 7. Ilustracije članka o vlakovima u enciklopediji <i>Svijet oko nas</i>	32

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Prikaz ukupnog broja članaka po područjima u čitanci <i>Svjetska čudesa</i>	16
Grafikon 2. Prikaz ukupnog broja članaka po područjima u enciklopedijskom zborniku <i>Znanje i radost</i>	19
Grafikon 3. Prikaz ukupnog broja članaka po područjima u enciklopediji <i>Svijet oko nas</i>	20
Grafikon 4. Prikaz omjera ilustracije i teksta u dječjim enciklopedijama.....	21
Grafikon 5. Prikaz postotka pripadnosti članaka području književnosti u dječjim enciklopedijama.....	30

POPIS TABLICA

Tablica 1. Usporedba odabranih članaka prema različitim kriterijima.....	32
--	----

ŽIVOTOPIS

Ja, Ana Ratešić, rođena sam 29. srpnja 1993. godine u Zagrebu. Živim u obiteljskoj kući u Lugu Samoborskom. Osnovnu školu završila sam u Bregani, u Osnovnoj školi Milana Langa, a srednju školu u Samoboru, u Ekonomskoj, trgovačkoj i ugostiteljskoj školi, sa zvanjem ekonomista.

Nakon položene državne mature, 2012. godine, upisala sam učiteljski studij na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu – odsjek Petrinja. Tri godine kasnije, 2015. godine, paralelno sam upisala izvanredni studij ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja na istome fakultetu.

Neudana sam. Posjedujem vozačku dozvolu B kategorije. Govorim engleski i njemački jezik te se koristim računalom.

E-mail adresa:

Broj mobitela:

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI DIPLOMSKOG RADA

I Z J A V A

Ja, dolje potpisana, Ana Ratešić, kandidatkinja za magistricu primarnog obrazovanja ovime izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mojeg vlastitog rada te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojeg necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava.

Studentica: _____